

**ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ
ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ КАНАДИ**

Поп О. Ю.

Статтю присвячено вивченню способів впровадження ціннісно-орієнтованого виховання як складової екологічної освіти в середніх школах Канади. У статті наведено визначення поняття «цінність», ціннісно-орієнтованого виховання й екологічного виховання. Окрему увагу приділено опису методів виховання ціннісного ставлення до природи в учнів середніх шкіл Канади. Окремо виділено методи активного дослідження, опитування, особистого стилю та егалітарного екологізму. Викладений у статті матеріал може бути використаний у процесі розбудови вітчизняної екологічної освіти.

Статья посвящена изучению способов внедрения ценностно-ориентированного воспитания как составной экологического образования в средних школах Канады. В статье дано определение понятия «ценность», ценностно-ориентированного воспитания и экологического воспитания. Особое внимание уделено описанию методов воспитания ценностного отношения к природе у учащихся средних школ Канады. Отдельно выделены методы активного исследования, опросы, личного стиля и эгалитарного экологизма. Изложенный в статье материал может быть использован в процессе развития отечественного экологического образования.

The article is devoted to the study of ways of introducing value-oriented education as a component of environmental education in secondary schools in Canada. The article provides a definition of the concept of "value", value-oriented education and environmental education. Particular attention is paid to the description of methods of education value attitude to nature in secondary school students in Canada. Special attention is paid to such methods as Active research, Surveys, Personal Style and Egalitarian Ecologism. The material described in the article can be used in the process of development of Ukrainian environmental education.

Ключові слова: екологічна освіта, ціннісно-орієнтоване виховання, екологія, сталий розвиток.

Ключевые слова: экологическое образование, ценностно-ориентированное воспитание, экология, устойчивое развитие.

Key words: *environmental education, value education, ecology, sustainable development.*

Постановка проблеми. Екологічну кризу сьогодення слід віднести до однієї з найактуальніших проблем сучасності, від вирішення якої залежить майбутнє людства і планети Земля взагалі. На сучасному етапі ми впритул наблизились до необхідності взяти на себе відповідальність за збереження природних ресурсів на нашій планеті. .

Зміни, що відбуваються у природних системах Землі та в навколишньому середовищі за останні пів століття становлять собою проблему, яка потребує екстреного вирішення, тому дане питання привертає дедалі зростаючу увагу громадської та наукової думки всього світу. Гармонізація стосунків людини з довкіллям визнається світовою спільнотою як одна з обов'язкових умов подолання екологічної кризи та забезпечення сталого розвитку. Одну з найважливіших ролей у досягненні цієї мети відіграє екологічна освіта.

Екологічній освіті відводиться пріоритетне місце у вирішенні екологічних проблем, але з огляду на те, що стан навколишнього середовища нажаль не покращився, а подекуди, навіть, погіршився, можемо припустити, що на сьогоднішній день все ще існують певні недоліки у процесі впровадження екологічної освіти. Саме тому провідні педагоги світу та Канади зокрема працюють над проблемою вдосконалення екологічної освіти. Одним із способів її оптимізації на думку педагогів Північної Америки є інтеграція ціннісно-орієнтованого виховання до екологічної освіти, оскільки справжнього прогресу у досягненні мети екологічної освіти не буде досягнуто допоки екологічні проблеми не будуть розглядатися та сприйматися в першу чергу як моральні ціннісні проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових робіт з окресленого питання дає підстави стверджувати, що проблемам екологічної освіти та ціннісно-орієнтованого виховання приділяється значна увага, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Дослідження ціннісних орієнтацій здійснено в роботах В. Алексеевої, Г. Андреевої, О. Бодальова, Г. Дилигенського, О. Донцова, А. Здравомислова, В. Мухіної, Б. Паригіна, А. Серого, М. Яницького та ін., які розкрили загальну сутність і зміст, психологічну природу цінностей.

Проблемам екологічного виховання присвячені дослідження І.Зверева, А.Захлебного, Г.Пустовіта, Н.Пустовіт, Г.Тарасенко, В.Червонецького, С.Шмалей та ін.

Питання здійснення та вдосконалення екологічного виховання в школах Північної Америки та зокрема Канади розглядається в працях К. Брауна, С. Ф. Джоунса, Г.М. Джейкобса, Дж. Сміта, В.Червонецького.

Процес інтеграції ціннісно-орієнтованого виховання до екологічного виховання в Канаді висвітлюється в роботах таких північноамериканських педагогів, як С. Каммінгса, Д. Відарта, Дональда і Вільяма Хаммермана. В українській науковій літературі даний зарубіжний педагогічний досвід не є висвітленим.

Мета статті – розглянути основні способи впровадження ціннісно-орієнтованого виховання як складової екологічної освіти в середніх школах Канади.

Виклад основного матеріалу. Визнання пріоритетного місця екологічної освіти як основного фактору у вирішенні екологічних проблем, знайшло підтвердження в ряді матеріалів та нормативних документів міжнародного рівня: рішеннях Міжнародної конференції з охорони навколишнього середовища в Стокгольмі (1972 р.), Міжурядової конференції ЮНЕСКО з освіти в галузі навколишнього середовища в Тбілісі (1977 р.), Міжнародного конгресу ЮНЕП і ЮНЕСКО «Освіта і підготовка кадрів в галузі навколишнього середовища» в Москві (1987 р.), Конференції ООН з проблем довкілля та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), саміту глав держав з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.).

За визначенням Північноамериканської Асоціації з Екологічної Освіти (ПАЕО) та Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

(ЮНЕСКО) екологічна освіта є процесом визнання цінностей та уточнення концепцій з метою розвитку навичок та ставлень, необхідних для розуміння та оцінки взаємозв'язку між людьми, їх культурою та їх біофізичним середовищем. Екологічна освіта також передбачає практику прийняття рішень та саморегулювання поведінки з питань, які стосуються якості навколишнього середовища. [7, р. 25].

ЮНЕСКО також стверджує, що екологічна освіта є життєво важливою для передачі належної поваги до природи серед суспільства і в підвищенні суспільної екологічної свідомості та підкреслює роль екологічної освіти у забезпеченні майбутнього розвитку та якості життя шляхом охорони навколишнього середовища, подолання бідності, мінімізації нерівності та забезпечення сталого розвитку [9].

Передбачається, що екологічна освіта сприятиме не лише отриманню знань зі збереження довкілля, але й розвитку почуття відповідальності за добробут планети. На думку Дж. Сміта екологічна освіта покликана надати людям шанс розвиватися як екологічно свідомі громадяни, озброєні знаннями та переконаннями, і які мають певний досвід застосування цих знань у реальних ситуаціях" [6, р. 64]. Тобто вона спрямована розвивати ціннісне ставлення до екосистеми, яке в свою чергу буде стимулювати поведінку, корисну для всіх форм життя на планеті.

Поняття «цінність» є складною концепцією для визначення. На думку американського психолога М. Рокича «цінністю» можна назвати тверде переконання, що певна модель поведінки або кінцевий результат є кращим за протилежну модель або результат. Ця віра перевершує ставлення до об'єктів і ситуацій. Це стандарт, який спрямовує і визначає дії, ставлення до об'єктів та ситуацій, ідеологію, уявлення про себе і про інших, судження, виправдання та спроби впливу на інших [5, р. 25]. Однак цінності мають властивість змінюватись впродовж людського життя. Тому за визначенням іншого північноамериканського вченого Дж. Сміта цінності є, так би мовити, фільтром для нового досвіду та спрямовують його інтерпретацію. Особисті цінності

створюють органічну якість, за допомогою якої старі цінності та нові змішуються в самоузгоджену систему. [6, р. 57].

Отже, як видно із вищевказаного, під впливом певних обставин та нового досвіду особисті цінності людини можуть зазнавати певних повних або часткових змін, а в контексті нашого дослідження це означає, що і екологічна освіта здатна за певних умов сформувати ціннісне ставлення підростаючого покоління до оточуючого середовища.

Метою екологічної освіти є розвиток здатності учнів приймати свідомі рішення стосовно довкілля. Це включає в себе усвідомлення впливу їх дій на екосистему, але не зводиться лише до факту усвідомлення, найголовнішим, на думку американських вчених Г. Хангерфорда та Т. Фолька є пристрасне бажання діяти з метою вирішення важливих питань. [3, р. 12].

Отже як видно з вищевказаного, екологічна освіта передбачає розвиток ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, а обґрунтування цього спрямування полягає в тому, що позитивні екологічні зміни можуть відбуватися лише тоді, коли ці питання інтегровані в систему особистих вірувань та цінностей людини. На думку канадського фахівця з екологічної освіти С. Каммінгса цінності – це з'єднуюча ланка між мисленням та діями. [1, р.18] Інтеграція ціннісно-орієнтованого виховання до екологічної освіти допомагає учням у розвитку системи переконань щодо екологічних проблем. Запорукою успішного розвитку екологічно-доцільної системи цінностей є саме орієнтація на таку систему цінностей.

Ці цінності також повинні бути інтегровані в екологічні освітні програми, оскільки вони є засобом за допомогою якого учні реагуватимуть на екологічну деградацію. Якщо екологічні проблеми стають невід'ємною частиною навчань, призначених для зміни поведінки, слід виходити за межі лише «усвідомлення» або «знання» проблем, учням потрібно надати можливість розвинути почуття «власності» та «здатності діяти» [3, р. 17].

Вважається за важливе чітко окреслити цінності, які слід прививати. Зосередження на ціннісному ставленні до природи допоможе учням зрозуміти

та оцінити вплив їх дій на оточуюче середовище. Безвідповідально сподіватися, що діти одержать необхідні етичні позиції самостійно.

Як пишуть Дональд і Вільям Хаммерман: «Необхідно, щоб екологічна освіта дісталась до суті справи - вона повинна привити цінності та ставлення, і ці цінності повинні базуватися на розумінні того, як ми сподіваємося керувати середовищем» [2, р. 308].

Дослідники питання формування ціннісного ставлення до природи вважають, що виховати ціннісне ставлення до оточуючого середовища можна за умови залучення особистості до такої діяльності, яка, в першу чергу гармонізує взаємовідносини людини і природи. Ці погляди знайшли відображення в практичному впровадженні екологічної освіти в середніх школах Канади.

Пріоритетними методами, що сприяють розвитку ціннісного ставлення до природи в екологічній освіті в Канаді є в першу чергу активні та інтерактивні методи, які передбачають проведення екскурсії в природу, екологічних польових практикумів, організацію екологічних стежок, дослідну роботу у довкіллі тощо. Можливість бачити природні системи на власні очі має велике значення для забезпечення того, щоб учні зрозуміли і оцінили основні концепції уроків. Дослідження місцевої території виявляє проблеми, які впливають на їхнє життя, тим самим надаючи мету та значення процесу навчання. За ствердженням Д. Відарта учні повинні дізнаватись про світ з довкілля, навколишньої місцевості та округу, замість отримання абстрактних знань про це з підручників. [8, р. 478]

Іншим важливим напрямком у процесі інтеграції ціннісно-орієнтованого виховання до екологічної освіти є застосування словесних методів таких як дискусії, бесіди, диспути, лекції, драматизації, мозкові штурми, рольові та ділові ігри, розробка проектів, пов'язаних з екологічними проблемами тощо. Такі види роботи вимагають від учнів формування висновків на основі їхніх особистих переконань. Важливо, щоб їм було надано необхідні інструменти для

перевірки власної ідеології щодо цих суперечливих тем. Слід також пам'ятати, що не існує простих рішень екологічних проблем, і внаслідок цього важливо, щоб програми розглядали екологічні дилеми як питання виховання цінностей. Для того, щоб сприяти змінам, необхідно вирішувати проблеми належним чином.

В процесі інтеграції ціннісно-орієнтованого виховання до екологічної освіти в середніх школах Канади педагогами також використовуються такі підходи, як *вплив* особистого стилю, егалітарний екологізм, опитування та *підготовка*. Всі ці методи взаємопов'язані і часто застосовуються одночасно з метою вдосконалення навчально-виховного процесу.

Метод особистого стилю (англ. Personal Style Approach) передбачає передачу власних поглядів та переконань стосовно довкілля від вчителя до учнів. Навчальний матеріал, який обирає вчитель для занять, його власний ентузіазм та спосіб, у який вчитель взаємодіє з навколишнім середовищем свідомо та підсвідомо впливають на учнів. Вчителі, які активно та віддано взаємодіють з учнями та довкіллям у процесі вивчення оточуючого середовища, проявляють ентузіазм та пристрасність неодмінно передають подібний настрій учням і таким чином, на власному прикладі виховують ціннісне ставлення до природи.

Егалітарний (з фр. Egal - рівний) екологізм (англ. Egalitarian Environmentalism) передбачає зосередження уваги учнів не лише на негативних сторонах стану довкілля, але й на його позитивних аспектах. Представляючи збалансовану перспективу щодо екологічних проблем, вчителі запроваджують елементи аналізу та роз'яснення цінностей і надають змогу учням робити самостійні висновки на основі їх власних ціннісних переконань.

Метод опитування (англ. Questioning) успішно використовується під час групової роботи, як ефективний засіб привернути увагу групи, особливо, якщо вони працюють впродовж обмеженого часу. Існує кілька видів опитування:

пряме запитання від вчителя до учня або навпаки, переадресація запитання від одного учня до групи учнів з метою отримання більш розширеної відповіді та кращого розуміння питання, що досліджується. Даний метод дозволяє отримати більше, ніж одну відповідь на поставлене запитання та заохочує до розвитку самостійного критичного мислення. Вчителям рекомендується відповідати на запитання учнів з коментарями, які б заохочували їх зважати на їхні особисті ціннісні переконання. Такий підхід може допомогти спрямувати увагу учнів на елементи навколишнього середовища, які цінуються, на ті, що важливі, але сприймаються як само собою зрозумілі і на ті, які раніше з якихось причин не вважались важливими. [4, р. 72].

Застосування підходу активного відкриття (англ. Active Discovery) гарантує, що діти мають можливість взаємодіяти з природою різними способами. Участь учнів в пізнавальній активній діяльності у конкретному середовищі вимагає постійного прийняття рішень, пов'язаних з їх особистими ціннісними уявленнями та сприяє потенційному розвитку ціннісного ставлення до природи.

Висновки. Перспективним напрямком розвитку екологічної освіти в середніх школах Канади є широке впровадження в навчальний процес ціннісно-орієнтованого виховання, спрямованого на розвиток ціннісного ставлення до природи, як до найвищої цінності, частиною якої є сама людина. Лише за таких умов можливо досягти мети екологічної освіти, а саме виховання екологічно-свідомих громадян, здатних до екологічно-доцільних дій.

Література

1. Cummings S. A Methodology for Environmental Education / S. Cummings // Journal of Environmental Education. – 1988. – Vol. 21. – pp. 16-20.
2. Hammennan, D. Outdoor Education: A Book of Reading / D. Hammennan, W. Hammerman. - USA.: Burgess Publishing, 1968. – 401 p.
3. Hungerford. H. Changing Learner Behaviour Through Environmental Education / H. Hungerford, T. Volk // Journal of Environmental Education. – 1990. – Vol. 20 (3). – pp. 8-21.

4. Lynch M. Values Orientation of an Environmental Education Centre: A Case Study: a Thesis: / Monica Lynch. – Montreal, 1998. – 108 p.
5. Rokeach M. The Nature of Human Values / M. Rokeach. - NY: Macmillan Publishing, 1973. – 438 p.
6. Smyth. J. Environmental Values and Education. In J.M. Halstead and M.J. Taylor (Eds.) / J. Smyth // Values in Education and Education in Values. – 1996. - pp. 54-67.
7. Trends in Environmental Education / UNESCO. - Paris: UNESCO, 1977. – 101 p.
8. Vidart. D. Education for a Better Environment / Vidart. D. – UNESCO, 1978. – 479 p.
9. Ecological Sciences for Sustainable Development [Электронный ресурс], -
Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/capacity-building-and-partnerships/educational-materials/>